

12.	20.	44.
13.	28.	
14.	29.	
15.	32.	
16.	34.	

Záradék

Megkísértem görcsösen a kapott élesen szegmentált feladat korlátai között maradni ("nem a teljes oktatási jogszabályhalmaz kerül áttekintésre, hanem csak azok a magyar jogszabályok, amelyek összevethetők az egyezményvel", illetve „a gyermeki jogok kódexére” kellene szorítkozni). Meggyőződésem, hogy ezúttal nem saját gyarlóságom miatt nem sikerült mederben maradni. A szabályozni kívánt kérdéskör akkor is roppant összetett és a szűken vett jogi kereteken túlcsoportuló megoldásokat igénylő lenne, ha nem átutazóban lévő pöttöm, majd kamasz s közben oda-vissza libikókázó embergyerekekről lenne szó. Csakhogy róluk van szó. Nemcsak itt és most kell megvédenünk őket önmagunktól, hanem közös jelenünkben kell, jogi eszközökkel is, olyan helyzetet teremtenünk, hogy a mi múltunk a lehető legkisebb mértékben degenerálja az ő jövőjüket. Meglehet, mi valóban hiteink szerinti jobb jövőre kívánnánk felkészíteni őket, de gyermekeink mindenekelőtt élnek, velünk és egymással, értünk és ellenünkre. Most.

Ezért most kell mindent, amire képesek vagyunk, megtenni: hogy a szuverenitás, autonómia, tolerancia, az emberi méltóság kölcsönös tisztelete tudásbeli és jogi/viselkedésbeli előfeltételeit mihamarább megkapják, megtanulják, belakják és továbbfejlesztik.

Fentiekben felvázolt gondolatmenetem ugyanis három pillérre épül:

1. a felnövekvő gyermek aktivitásának körültekintő biztosítása az egyenrangú morális közösségi taghoz vezető fejlődési folyamat teljes ívére, mindaddig, amíg a gyermek szüleitől, a pedagógusoktól, az őt körülvevő világtól el nem hódítja, meg nem tanulja és teremti önmaga függetlenségét, – önmagát;

2. e fejlődési folyamatban a szülői (gyámi) felelősség senkire át nem ruházható, esetleg a pedagógusokkal megosztható, – de csak pontosan szabályozott és kölcsönösen számonkérhető mértékben és formában;

3. az egyenlő méltóság elve korlátozás nélkül és életkortól függetlenül generálisan érvényes, a törvény előtti egyenlőség fokozatosan válhat érvényessé, – amit ki kell dolgozni, az a felelősségrevonhatóság kontinuitása és minden helyzetben való hézagmentessége.

JEGYZETEK

- (1) Egyezmény a gyermek jogairól. Preambulum 9. bekezdés.
- (2) *Újfalvy Annamária*: Az ifjúság és az emberi jogok. – Ifjúsági Szemle 1989/5.
- (3-4) *Újfalvi Annamária* lm.
- (5) *Pál Tamás*: Mennyire ember a diák? Új Pedagógiai Szemle, 91/4.
- (6-7) *Kis János*: Vannak-e emberi jogaink? Magyar Füzetek Könyvei 11. 1987.
- (8) *Pál Tamás*: Gyermekjogok az oktatásban. Kézirat, 1991.

PÁL TAMÁS

A szociálpedagógiai tudás az oktatáspolitikai intézményrendszerében

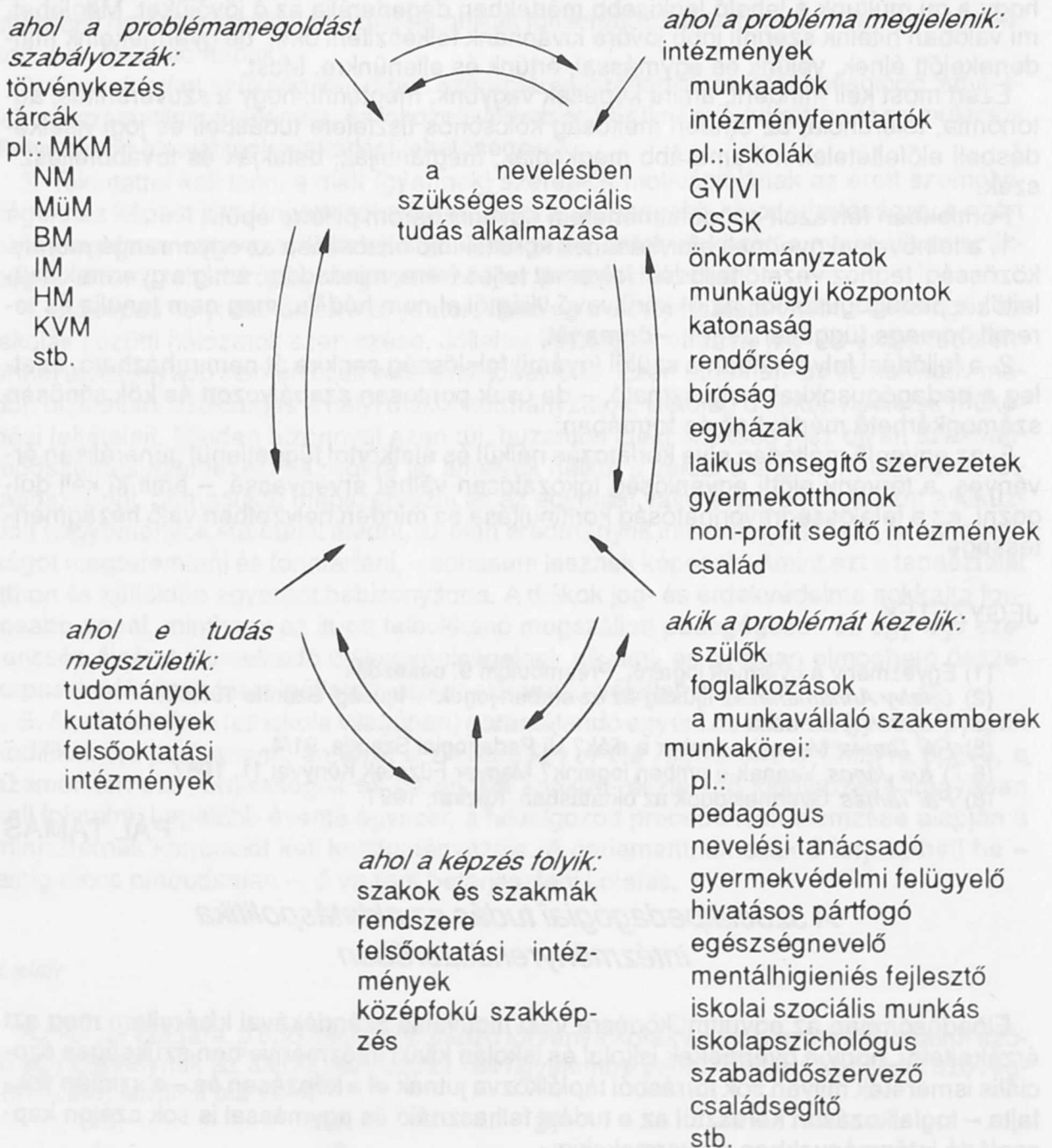
Előadásomban az együttműködésre való motiválás szándékával kísértem meg azt érzékeltetni, hogy a gyermekek iskolai és iskolán kívüli intézményeiben szükséges szociális ismeretek milyen sok forrásból táplálkozva jutnak el a képzésen és – a szintén sokfajta – foglalkozáson keresztül az e tudást felhasználó és egymással is sok szálon kapcsolódó intézményekben a gyermekekig.

A gyermekek és az ifjúság nevelésében jelentkező, a társadalmi és gazdasági átmenet krízisjelenségei miatt (pl. szegénység, ifjúsági munkanélküliség) napjainkban hatványozottan fontos szociális „tudásszükséglet” kialakítását és az e tudás alkalmazását befolyásoló komponensek közül öt, egyenként is soktényezős és egymás alakulására is ható csoportot emeltem ki, melyet – a hosszas leírás helyett – az alábbi sémával mutatok be:

Az oktatáspolitikai és egyben szociálpolitikai „tér” e tényezői közül a szakok rendszerét elemzem részletesebben. A szak ugyanis ma a felsőoktatás-politikának az egyik olyan legfőbb rendező elve, amely a felsőoktatási törvényhez kapcsolódóan majd jogszabály formájában is (a képesítési feltételek szakok szerinti leírásában) meghatározza egyrészt a végzettséget adó tudástartalmakat, másrészt a foglalkozások betöltésére jogosító képesítéseket.

A jelenleg létező, a nevelőmunkában felhasználható szociális tudást nyújtó szakok (és intézményeik) a következők. Létszámánál fogva a pedagógus foglalkozásra felkészítő szakokkal kezdem a sort:

1. *A pedagógus szakokon* (óvó-, tanítói és tanári szakokon) - mely képzés felsőoktatási intézményeinknek több mint a felében, tehát mintegy negyven intézményben, száznál is

többféle szakon, a hallgatók egyharmadát érintően folyik - a pedagógus foglalkozásokra való felkészítés részeként az iskola és társadalom kapcsolata, benne a szociális ismeretek témája korábban is megjelent. Felértékelődött fontossága miatt ez a pedagógus szakok képesítési feltételeiben is megfogalmazást nyer. Mindaz a szociális ismeret vagy tudás azonban, amely a veszélyeztetett gyermekekkel való foglalkozásban vagy a közoktatási intézményeken kívüli intézmények munkájában szükséges, nem „fér bele” a pedagógusképzés programjába: ehhez speciális képzés szükséges. Korábban szakkollégiumi ill. más szak alatti specializáció vagy továbbképzés formájában történt ez a kiegészítés, mára (1989 óta) önálló szakként (lásd: szociálpedagógia) is megjelent.

2. *A szociálpedagógia* szakos főiskolai szintű 4 éves képzés (valamely) pedagógus szakkal együtt vagy az után felvehetően) ma négy intézményben: egy tanítóképző (Vitéz János Tanítóképző Főiskola, Esztergom), két óvóképző (Hajdúböszörmény, Sopron), és egy tanárképző főiskolán (Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger) folyik, intézményenként évi 20-30 fős induló létszámmal. Az első évfolyam jövőre végez.

Több másik pedagógusképző intézményben (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest; Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, Zsámbéki Tanítóképző Főiskola) is tervezik e szak indítását – küzdve az ehhez szükséges anyagi és személyi feltételek megteremtését eredményező intézményi támogatásért, (mert a szakindításhoz ma csak ez az amúgy is szűkös forrás lehetséges).

Ennél is nagyobb – a szak jellegéből adódóan (mármint, hogy valamely pedagógus szakkal párban vehető fel) szinte megoldhatatlan – nehézségekkel szembesülnek a szakmai tanárképzésben való szakindítás kezdeményezői (pl. a dunaújvárosi Műszaki Főiskolai Kar).

Tudvalevő, hogy a szakmunkásképző intézményekben tömörülnek a leghátrányosabb helyzetű rétegek gyermekei, egy-egy korosztály mintegy 40%-a, ahol a gazdasági szerkezetváltás miatt még hatványozottabban jelentkeznek azok a szociális és nevelési problémák, amelyek erre, s egyben valamely szakmai tárgy tanítására is képzett szakembergárdát igényelnének. A szakmai tanárképzésben viszont a hallgatók eleve kettős diplomát (egy műszaki – vagy más szakmai – és egy tanári diplomát) kapnak a négy vagy öt év alatt. Az ő esetükben ma csak újabb diplomaként lehetne megszerezni a szociálpedagógus képzettséget, de ilyen esti-levellező képzést a jelenlegi négy intézmény közül csak egy folytat (az is vidéken, munkanélküli pedagógusok átképzésére elnyert pályázati pénzből). Az, hogy a nappali képzést folytató intézmények *újabb diplomát adó levellező* kurzust nem hirdetnek, főleg amiatt van, hogy erre az intézmények nem kapnak külön normatív támogatást, ugyanakkor – alapképzés lévén – tandíjat sem kérhetnek. (Bár ha kérhetnének is: a „kereslet” nem fizetőképes). Az is ok, hogy gyakorlatigényes szakon nehéz esti-levellező formában képezni.

A szakosító formájú továbbképzés kialakításának egyik akadálya szintén az érdekeltek fizetőképességének a hiánya. A másik akadály: az a szakképzettség, amelyet az alapszakkal azonos témájú szakosító továbbképzés nyújt, közel azonos e kétféle képzésben, ám a megszerzett „jogosítvány” értéke nagyon is különböző. Az alapszak létesítésekor ugyanis egyben a betölthető munkakörök vagy új foglalkozások is bekerülhetnek a hivatalos szakmajegyzékbe, míg a szakosítók által nyújtott hasonló szakképzettség esetén az adott munkakör betöltéséhez külön jogi eljárásra volna szükség, mely még nem történt meg. A szociálpedagógia szakosító elvégzésére tehát nem ösztönzi ma még a jogi garancia a belépőket: alkalmazásuk is esetleges. A szociálpedagógia szakosító képzést ma csak egy helyen tervezik – a gyógypedagógiai főiskolán: lásd alább -, s ott is csak a „megrendelő” szempontja szerinti körnek. A szociálpedagógia szakosító képzés kiterjesztésére tehát óriási szükség volna. Válságkezelő, központilag tervezett és finanszírozott célprogram segítségével, a potenciális oktatógárda ilyen irányú továbbképzésével kezdve a sort!

3. A pszichopedagógia valamely gyógypedagógiai szakkal való párosításban csaknem két évtizede jött létre a gyógypedagógiai nevelés intézményeiben lévő gyermekek magatartászavarainak a kezelésére képesítő önálló szakként.

A világtendenciát követve a hazai gyógypedagógusképzés is a hagyományos gyógypedagógia kompetenciakörének a kiszélesítésére törekszik képzéskorszerűsítése során. Ennek következtében egyre csökken a különbség a pszichopedagógia és a szociálpedagógiai szakismeret köre között. Tehát az új szak belépése és a régi fejlődése miatt a közös vonások és (ha szükségesek ilyenek) a különbségek tisztázása a közeljövő feladata kell hogy legyen. A különböző utakról induló közös tartalom jele pl. az is, hogy a gyógypedagógusképzésre alapozódó ún. fejlesztő pedagógiai specializációt az ELTE a pedagógiai szakpszichológusképzés részeként, ill. pedagógusdiplomára épülő szaktanfolyamon szintén megadja, vagy az, hogy épp a gyógypedagógiai főiskolán munkálják ki a szociálpedagógiai szakosító képzés programját.

4. A *pedagógia*, a *pszichológia*, s kisebb mértékben (a felnőttoktatás kapcsán) a *művelődésszervező* szakos képzés során – noha ezek nem tanári szakok – a határterületek megismertetésével szintén bekerülnek a képzésbe szociálpedagógiai tartalmak is. A munkaüggyel kapcsolatban pedig a *munkavállalási tanácsadó* új főiskolai szakon végzők segíthetik az ifjúsági munkanélküliség és az átképzési problémák megoldását.

5. Az újonnan (egy-két éve) megalapított tanári szakok közt elsősorban a *háztartásökönómia-életvitel*, kisebb mértékben a *gazdaságismeret*, valamint a *környezetvédelem*, (az egészségügyi főiskolán pedig a *családgondozó-védőnői*, vagy a dietetika szak, amelynek a tanári változatát most indítványozzák) a gyermekek (vagy a család) életvitelének a befolyásolásán keresztül, az egészséges életmód általi prevenció szakismereteivel szintén hozzájárulhat az iskoláskorúak szociális és egészségneveléséhez.

6. Vannak más olyan szakok is, amelyek a gyermekekkel vagy az ifjúsággal is kapcsolatos foglalkozás betöltésére adnak jogosítványt, így ezek a szociálpedagógiai tartalmak specializáció, szakdolgozati vagy kutatási témaként megjelennek a képzésben is. Ilyen a *jogász*, *szociológus*, *közgazdász*, *orvosi* (pszichiáter vagy közegészségügyi szakorvos), *katonai*, *államigazgatási*, *rendőrtiszt*, *lelkészi* szakok.

7. A felsorolás végére hagytam azt a két legfontosabb, a szociálpedagógiával leginkább kapcsolatos, szintén csak néhány éves múltra visszatekintő új szakot, amely a szociálpedagógiai tudás szociális komponensének makro- ill. mikroszintű ismereteit hordozza: ez a *szociálpolitikus* ill. az általános szociális munkás szak. Időrendben a három társszak közül az utóbbi született meg a legkorábban (1989-ben). Az általános szociális munkás szakon ma öt főiskolán, három orvosegyetem (Debreceni Orvostudományi Egyetem, Pécsi Orvostudományi Egyetem, Szegedi Orvostudományi Egyetem) kihelyezett karán, egy tanítóképző főiskolán (Szekszárdon) és a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolán 4 éves képzési időkeretben, évi átlagban 20-30 fős (az utóbbiban 50 fős nappali és 20 fős levelező formában) induló létszámokkal folyik a képzés. Az első kimenő csoport jövőre végez.

Szociálpolitikus-képzés egyetemi szintű szakon – ezideig kétlépcsős formában, vagyis a szociális munkás szakos leágazási lehetőséggel – ma három egyetemen folyik. (Ez a konstrukció máris változtatásra szorul: a szociális munkás szaknak lesz egyetemi szintű változata is.)

Elsőként 1990-ben az ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet és Továbbképző Központ indította meg e képzést (ahol ma levelező tagozat is van), egy évvel később a Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, majd idén a Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, évi átlagban 25 fős létszámmal. Az első végzős évfolyam tehát három év múlva várható. Mivel a szociálpolitikus szak a szociológiáról „szakadt le” (elsőként ennek szakosító továbbképzési formájaként képezték ki az ELTE-n, majd a KLTE-n e szakok oktató gárdáját), s mert ez a szociológia „hídján” kapcsolódik a közgazdasági és társadalomgazdasági szakokhoz is, ezért a szociálpolitika mint szakon belüli szakirány a közgazdasági képzésben is formálódik.

A szociális munkás szak előzményének a szociális szervező szak tekinthető, mely képzés – levelező formában – a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolán csaknem két évtizeden át folyt a felnőtt fogyatékosok és az idősothonban élők gondozására és reha-

bilizációjára való felkészítés céljával. Néhány éven át ez mentálhigiénés másoddiplomás képzéssel is kiegészült. (E képzés mára már csak külső megrendelői igényre folytatódik, s a tervek szerint megszűnik.)

A szociális munkás szakkal rokon az egyházi főiskolák egyikében (Nagykőrös) legújabbán létesített diakónia szak, s más egyházi intézmény is tervez hasonló szociális jellegű képzést. E szakokkal más-más oldalról kapcsolatos a legújabbban a jogi karokon alapított társadalombiztosítási szak, s ilyen az Államigazgatási Főiskolán folyó igazgatásszervező szak is, melynek a szociálpolitikai szak az egyik szakosító továbbképzési formája.

8. A szakok felsorolása után a szociálpedagógiai jellegű *specializációkról* adok rövid áttekintést, bár a szakok ismertetésekor már érintettem néhányat. Ezek formája lehet: posztgraduális szakosító képzés, melynek problematikáját már korábban érintettem. A másik gyakori forma a szakon belüli szakirány, mely speciális szakképzettséget (pl. gyermek- és ifjúságvédelmi, családvédelmi, egészségnevelési, tanácsadó tanári specializációt) a pedagógusi diplomával együtt érvényes külön betétlapon ismerhet el a képző intézmény.

Harmadik forma a tanfolyam jellegű továbbképzés, melynek az MKM által jogilag is szabályozott egyik formája az iskolarendszeren kívüli középfokú tanfolyami képzés (pl. gyermekfelügyelő), másik változata az úgynevezett intenzív pedagógus-továbbképzés. Ezek a formák is adnak tanúsítványt – az elvégzett szakterület megnevezésével –, melyek között szociálpedagógiai jellegű kurzusok is fellelhetők. Ma még várat magára e különböző formák „értékének” az összehasonlítása, összerendezése.

E különböző „kapcsolatos” szakokra épülően volna szükséges a szociálpedagógiai (vagy akár a szociális munkás) szak posztgraduális szakosító képzési formáját is létrehozni. Ilyen szakosító ma - a már említett egyetlen kezdeményezésén kívül - nincs.

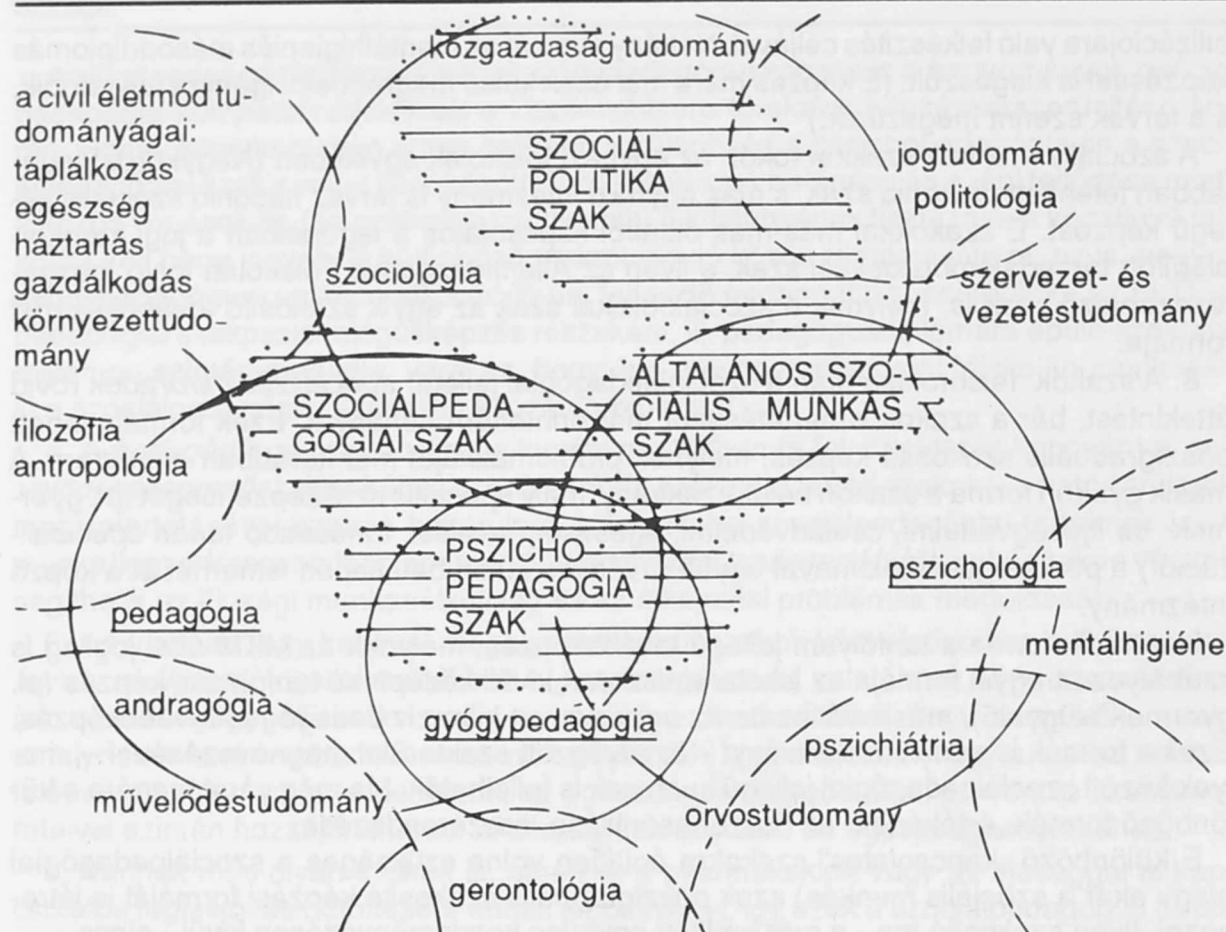
A szociális munkás szak fejlődése során szintén szembesülni fog a szakosítók szakirányainak a meghatározásával. Most formálódik az iskolai, ill. család- és gyermekvédelmi specializáció, egyelőre szakon belüli szakirányként. Kapcsolata a szociálpedagógia szakkal szintén tisztázásra vár. A szociálpedagógia szakon belül is hasonló területeken lehet mélyebb, speciális szakismeretekre szert tenni.

Hasonló igényt elégít ki, s e szociálpedagógiai tudás részének is felfogható a néhány éve a Testnevelési Egyetemen folytatott, illetve a KLTE-n meghirdetett mentálhigiénikus szakosító szak, amelyre tanárok, pszichológusok, szociológusok, pedagógusok és jogászok jelentkezhettek. Ilyen szakosító programot munkált ki a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola is a szegedi orvosegyetemmel együttműködve.

Nagy szüksége volna ilyen továbbképzésekre minden pedagógusnak! De különösképpen azoknak, akik az általános iskola ún. speciális 9. osztályaiban a másképp tovább nem tanuló, nevelési problémákkal küzdő hátrányos helyzetű gyermekeket tanítják, vagy az iskolarendszeren kívüli képzési formákban foglalkoztatják a munkanélküli fiatalokat.

Végezetül a szociális tudást a leginkább igénylő négy szaknak – szociálpedagógia, pszichopedagógia, általános szociális munkás, szociálpolitika – az egymással és a tudományok rendszerével való sokszálú kapcsolatát ismét séma segítségével kíséreltem meg érzékeltetni.

(A szaggatott vonallal azt jeleztem, hogy a „gömbök” a négy kiemelt tudományággal – a szociológia, a pedagógia, a gyógypedagógia és a pszichológia – és egymással a „térben” további kapcsolatokat is alkotnak.)

E szakok mindegyike multidiszciplináris jellegű: más-más arányban mindegyik több tudomány ill. határtudomány vagy tudományág találkozási pontján lévő ismeretekből merítkezik. Emiatt is fontos e tudományok művelőinek együttműködése a képzés minőségének az érdekében.

S. FARAGÓ MAGDOLNA

A szociálpedagógus-képzés kezdetei Magyarországon

A magyarországi felsőfokú szociális szakképzés nyolcvanas évek második felétől kezdődő folyamatában sajátos szerepe van a szociálpedagógus-képzésnek. 1991. szeptemberében megtörtént a szakalapítás; ma az esztergomi tanítóképző, az egri tanárképző és a Hajdúböszörményi Óvóképző Főiskolán folyik szociálpedagógus-képzés. Legáltalánosabb összefüggései szempontjából három, egymással kapcsolatban lévő kardinális kérdést javaslok vitára, átgondolásra.

*A „megrendelők” és a képzés viszonya,
azaz milyen szakembert vár(hat) a terep?*

Ténykérdés, hogy gyermekvédelmi tevékenység jól/rosszul eddig is folyt a szociális, gyermek- és nevelési/oktatási intézményrendszerben, s tudjuk, hogy a közelmúlt és jelen társadalmi, gazdasági, politikai változásai előtérbe helyezték a gyermekjóléttel összefüggő társadalmi szükségleteket is. Ám ma még elenyésző a képesített szociális szakemberek száma, és az e területen dolgozó kollégák tömegesen nem fogalmazznak meg a képzéssel szembeni konkrét elvárásokat. Így a szociálpedagógusok kompetenciáinak, szakmai határainak, viszonyrendszerének meghatározása is inkább a képző intézményekre marad, még akkor is, ha ezek munkájuk nélkülözhetetlen velejárójaként szorosan együttműködnek a terep, intézményeivel és prominens képviselőivel, munkatársaival.